

FATABUREN 1998

KÄNN DIG
SJÄLV

KÄNN DIG SJÄLV

NORDISKA MUSEET

KÄNN DIG SJÄLV

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK FATABUREN 1998

Fataburen 1998

ISBN 91 7108 428 2 ISSN 0348 971 X

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör *Ingrid Bergman*

Grafisk form *Linn Fleisher*

Omslag *Collage av fotografier ur boken*

Foto om intet annat anges *Sören Hallgren, Nordiska museet*

Tryckt hos MediaPrint, Uddevalla AB 1997

AUGUST STRINDBERG HADE INGEN STRINDBERGSLAMPA

Sigrid Eklund Nyström

En Strindbergslampa vet de flesta hur den ser ut. Går man in i en belysningsaffär eller i ett varuhus finns olika varianter, men grunddragen är desamma. Det är en elektrisk bordslampa med en lätt välvd glasskärm, kanske grön. Den har ett rakt ben och en rund fotplatta.

Men hur har modellen fått sitt namn? Ägde August Strindberg en sådan lampa? Nej, det gjorde han inte. Strindbergslampans namn visar på betydelsen av tillfälligheter, museimannens påverkan av historien och slumpens spel. Eller på hur marknadskrafterna tar vid och ger historien nya perspektiv. Berättelsen om Strindbergslampan är ett exempel på historieförfälskning samtidigt som en ny sanning skapas.

STRINDBERGS SISTA BOSTAD

August Strindberg flyttade i juli 1908 till Drottninggatan 85, Blå tornet, i Stockholm. Bohaget som han förde med sig var ringa. Det var bara en koffert innehållande kläder,

fotografier och lite böcker och en resfält. Senare tog han med sig Beethovens dödsmask från våningen vid Karlaplan som han hastigt lämnat efter brytningen med Harriet Bosse. Två år där-
efter flyttade han över sitt från pantbanken utlösta bibliotek.

Våningen på Drottninggatan möblerade Strindberg istället med nyinköpta, moderna möbler. Inget av det gamla från den förra lägenheter skulle följa med. Han ville lämna sitt tidigare liv bakom sig. Huset som han flyttade in i var nybyggt, det stod färdigt 1907, och utrustat med moderniteter som centralvärme och elektricitet.

INKÖP AV BORDSLAMPOR

Till den nya bostaden köpte Strindberg, förutom möbler, fyra nya bordslampor. I september 1908 inhandlades "1 st Bord-lampa" från Arvid Böhlmarks Lampfabrik i Stockholm, kanske

Strindberg föredrog att arbeta i
skenet av en fotogenlampa trots
att det fanns elektriskt ljus i bosta-
den i Blå tornet på Drottninggatan
85. Detalj av författarens skrivbord.
Den ursprungliga lampkupan var
gul.

I sitt sovrum hade Strindberg en elektrisk lampa och en flyttbar fotogenlampa av mässing med kupa av blåvitt glas. Originalkupan finns inte kvar utan har ersatts av en ny.

Den elektriska lampan med "det röda ögat" är Strindbergs av samtiden mest omtalade lampa. Han köpte den hos Arvid Böhlmarks lampfabrik eller hos Odhner & Co. Lampan tillhörde inte företagets ordinarie sortiment utan importerades troligen i endast ett fåtal exemplar, kanske från Belgien eller Österrike. Skärmen och sladden är senare utbytta.

från butiken vid Norrmalmstorg 4. Den kostade 45 kronor, en för tiden betydande summa.

Året efter, 9 juni 1909, införskaffade Strindberg för 24 kr en "bordlampa" från Odhner & Co på Drottninggatan 29 A i Stockholm och i september 1911 inköptes från samma butik "1 Elektr. Bordslampa" för 18 kr. Ytterligare en bordslampa inköptes under de här åren. Ingen av dem såg ut som en Strindbergs-lampa.

August Strindberg bodde i denna våning fram till sin död i maj 1912. Efter hans död fotograferades bostaden och vi vet därför exakt hur den var möblerad. Fanny Falkner har också gjort en modell av lägenheten så som hon mindes den.

På skrivbordet i arbetsrummet stod en stor, ståtlig fotogen-lampa av mässing. Trots att det fanns elektricitet i lägenheten, föredrog Strindberg att skriva i skenet av en levande ljuslåga.

I sovrummet fanns en fotogenlampa på ett bord och vid balkongdörren, på ett kabinettskåp, stod en elektrisk lampa. Den fjärde lampan, också den elektrisk, var placerad på okänd plats.

HOPPETS FÄRG OCH RÖDA ÖGAT

August Strindberg var noga med detaljer i sina böcker och reportage och i sitt hem. Han talar i olika sammanhang om just lampor. I Taklagsöl, som kom ut 1907, skrev han:

Det är dock endast om vintern som jag ser honom, då träden äro aflöfvade; den vackra årstiden är endast hans lampa synlig mellan löfverket; den har en grön skärm, och när träden röra sig i blåst, varierar det gröna ljuset som en blinkfyr. ... Det gröna ljuset bar hoppets färg...

Hösten och vintern 1911–1912 var August Strindbergs hälsa dålig. Inför hans 63-årsdag den 22 januari planerade Stockholms arbetarkommun en stor manifestation med fackeltåg förbi författarens bostad. Strindberg meddelade dock Hjalmar Branting att han bara skulle orka stå på balkongen en kort stund, men för att tåget skulle känna igen platsen där han bodde ”ställer jag ut min vackraste elektriska lampa med röda ögat åt Tegnér-lunden!”. Innehållet i brevet publicerades i flera tidningar och lampan med det röda ögat blev känd för många. Omkring 15 000 personer deltog i tåget förbi Blå tornet.

STRINDBERGS HEM TILL NORDISKA MUSEET

Efter August Strindbergs död skänktes så småningom en stor del av hemmet och böckerna av hans arvingar till Nordiska museet. Samlingen kompletterades med ett särskilt ”Strindbergs arkiv” innehållande manuskript och annan strindbergiana som samlats in från olika håll.

Den 15 december 1915 öppnade museet Strindbergssamlingen för allmänheten. I bottenvåningen kunde besökarna titta på

Den fjärde lampan, som Strindberg köpte när han flyttade till Blå tornet, var en elektrisk mässingslampa. Hur originalkupan såg ut vet vi inte. Möjligen var den av iriserande glas med ljusa slingor; i likhet med kupan på denna lampa. Foto Nordiska museet.

Strindbergs rekonstruerade arbetsrum och bibliotek. Till sin hjälp vid arbetet att iordningställa rummen hade museets tjänstemän de fotografier som tagits i Blå tornet efter Strindbergs död. På arbetsbordet placerades den stora fotogenlampan i mäs-sing.

Inför 25-årsdagen, 14 maj 1937, av Strindbergs död arrange-rade Nordiska museet en ny Strindbergsutställning i övre galle-riet i museet. Det rekonstruerade arbetsrummet visades liksom tidigare, men fotogenlampan hade ersatts med en elektrisk lamp. Kanske trodde man inte att Strindberg föredragit en fotogenlampa framför elektriskt ljus. I ett intill liggande rum ställdes målningar, fotografier och manuskript ut.

Strindbergs sista bostad i Blå tor-net fotograferades efter hans död 1912. På skrivbordet står den stora fotogenlampan. Foto i Nordiska museets arkiv.

DEN VACKRASTE ELEKTRISKA LAMPAN SKÄNKES TILL NORDISKA MUSEET

August Strindbergs "vackraste elektriska lampa med det röda ögat" ingick inte i den gåva som Nordiska museet fick av arvingarna efter Strindbergs död. Lampan hade skänkts till en annan person. Men i samband med 25-årsdagen av Strindbergs död och museets nyinredda Strindbergsutställning skänktes den till museet av dåvarande ägaren, direktör Hugo Fröding i Stockholm. Nyförvärvet ställdes ut på Strindbergs skrivbord.

INTRESSERAD BESÖKARE FRÅN KARLSKRONA

I slutet på 1950-talet besökte Björn-Orvar Skantze, direktör för Karlskrona lampfabrik, Nordiska museet och såg utställningen

Strindbergs sovrum 1912. På det låga bordet står en fotogenlampa och vid balkongdörren den "vackraste elektriska lampan med det röda ögat". Foto i Nordiska museets arkiv.

av minnen kring August Strindberg och det rekonstruerade arbetsrummet. Björn-Orvar Skantze tyckte om det utställda arbetsrummet och särskilt den atmosfär som den elektriska lampan gav.

Karlskrona lampfabrik startade sin verksamhet redan 1884 och företaget har under olika perioder i större eller mindre omfattning tillverkat lampor av äldre modeller utifrån egna ritningar. Skantze beslöt därför att ta upp produktionen av en av fabriken äldre modeller i något modifierad form i svartlackerat järn och kalla den Strindbergslampan. Den enda likheten med Strindbergs lampa med det röda ögat var att den hade ett flerdelat ben. Ungefär samtidigt började man också producera en mässingslampa med ett rakt ben och en rund fotplatta. Den hade inga likheter med någon av Strindbergs lampor.

Enligt samstämmiga uppgifter från folk i branschen användes inga egennamn på varor i broschyrer och annonser, utan enbart artikelnummer och liknande. Det var man och man emellan som varor benämndes, t.ex. Strindbergslampor. Först i och med IKEA:s hårdlansering av egennamn började benämningar som Strindbergslampa dyka upp i kataloger, trots att de kallats så under lång tid.

Inspirerad av Strindbergs arbetsrum i Nordiska museet lanserade direktör Björn-Orvar Skantze, Karlskrona lampfabrik, i början av 1950-talet en av företagets äldre modeller i modifierad form som "Strindbergslampa". Den såljs fortfarande med stor framgång. Museet fick ett exemplar som gåva av företaget 1997. Samtidigt med denna lampa lanserades också en mässingslampa med rakt ben och rund fotplatta.

CAMP LAMPA

Efter Skantzés lansering av Strindbergslampan med flerdelat ben och lampan av mässing med ett rakt ben, följde många i branschen efter. På 1960-talet var "nygammalt och camp" försäljningsargument. Man var mer intresserad av ett allmänt "gammalt" intryck, än av en exakt kopia.

Firman Konsthantverk i Tyringe startade sin verksamhet 1921 och lanserade i mitten av 1970-talet sin egen modell av Strindbergslampan med ett rakt ben. Typen fanns redan i företagets produktion på 1920-talet, men togs nu upp i nyproduktion. 1996 tillverkades en särskild jubileumsmodell av företagets Strindbergslampa. Flera andra företag tillverkade också Strindbergslampor efter egna modeller.

STRINDBERGLAMPAN SIRI

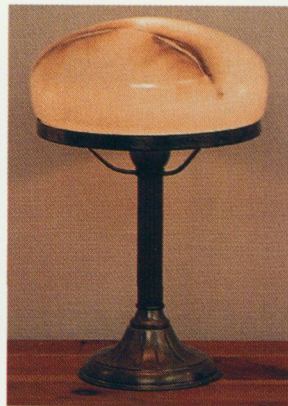
Strindbergslampa är idag ett etablerat begrepp. Endast en tunn historisk tråd förenar dessa lampor med Strindbergs egen lampa. Man kan till exempel undra vad "1920-tal Strindberg. Originalmodell" betyder, som stod att läsa i en annons 1996 – som bekant dog Strindberg 1912 – eller "Strindberg bordslampa. Vår klassiker i ny modell" publicerat i en postorderkatalog.

I spåren efter Strindbergslampan finns idag även bland annat Almqvistlampa och Rydbergslampa med ännu mindre kontakt med respektive författares egen lampa. Namnen har blivit genre- och modellnamn. I OBS Interiörs butiker såldes 1997 också den lilla "Strindbergsbordslampan Siri", uppkallad efter Strindbergs hustru Siri von Essen.

STRINDBERGSMUSEET I BLÅ TORNET

Idag kan man besöka August Strindbergs sista bostad i Blå tornet. Möbler och inredning samt böckerna från biblioteket har flyttats från Nordiska museet till Strindbergsmuseet, som öppnades här 1963. Bostaden har rekonstruerats och Strindbergs lampor står på sina ursprungliga platser. Den stora fotogenlampan på arbetsbordet, en mindre fotogenlampa på ett bord i sovrummet och den vackraste elektriska lampan med det röda ögat står vid balkongdörren i sovrummet.

Odhner & Böhlmarks butik, de två ärorika företagen där Strindberg köpte sina bordslampor, är idag hopslagna till en firma; på Norrtullsgatan, ett stenkast från Blå tornet kan man idag köpa en Strindbergslampa, dock ingen trogen kopia av Strindbergs lampa. Men den kommer nog.

Idag tillverkar många företag så kallade Strindbergslampor. Företaget Konsthantverk i Tyninge lanserade i mitten av 1970-talet sin modell som i sin tur fanns med i deras produktion redan på 1920-talet. Likheten med de lampor Strindberg ägde är ringa eller obefintlig. "Strindbergslampa" är idag snarare liktydigt med en typ av äldre elektrisk lampa med rakt ben och skärm än med en kopia av Strindbergs egen lampa. Foto ur Konsthantverk i Tyninges katalog 1995.